

Sikt - Kunnskapssektorens tjenesteleverandør

Postboks 5782 Trondheim
7437 TRONDHEIM

Deres ref

Vår ref

2023/8518-PASV

Dato

01.10.2023

Innspill fra Universitetet i Bergen - Utkast til strategi for vitenskapelig publisering etter 2024

Bakgrunn

I Langtidsplanen for forskning og høyere utdanning 2023-2032 ber regjeringen HK-dir, Sikt og Forskningsrådet om å bistå forskningsinstitusjonene med å utarbeide en strategi for norsk vitenskapelig publisering etter 2024 og en plan for å nå målene i en slik strategi. En arbeidsgruppe bestående av medlemmer fra Forskningsinstituttens fellesarena (FFA), Universitets- og høgskolerådet (UHR), de Regionale Helseforetakene (RHF), Sikt, HK-dir og Forskningsrådet (også sekretariat) har skrevet utkast til rapport og ber om innspill til denne. Universitetet i Bergen (UiB) takker for anledningen til å gi innspill til arbeidsgruppens utkast til rapport.

Rapportens problemforståelse

Rapporten [Utkast til strategi for vitenskapelig publisering etter 2024](#) handler primært om hvilken form åpen tilgang til vitenskapelige artikkelpublisering bør ha etter 2024. Rapportens visjon for framtidens publiseringslandskap innebærer at alle forskere har «lik tilgang til å lese- og publisere. Alle vitenskapelige resultater deles åpent og uten forsinkelse gjennom seriøse publiseringskanaler.» Problemstillingen rapporten i all hovedsak tar for seg, er hvordan gi åpen tilgang til alle og samtidig bevare faglig kvalitet innenfor økonomisk bærekraftige rammer. Noe forenklet sagt foreslår rapporten som svar på dette spørsmålet å bygge ned monopolsituasjonen i forlagsmarkedet slik at forskere kan ta eierskap for sine tidsskrifter.

For å bidra til utvikling som fører universitetssamfunnet i denne retningen, kommer rapporten med anbefalinger til fire målgrupper: Forskere, forskningsutførende institusjoner, forskningsfinansierer, og myndigheter. Disse gruppene har forskjellige roller i akademien og rapportens anbefalinger til dem er ment å vekselvirke for å bidra til ønsket utvikling.

At rapporten knytter dette teamet til tiden etter 2024 må sees i sammenheng med regjeringens krav om åpen tilgang til offentlig finansierte vitenskapelige artikler. Disse kravene ble vedtatt i 2017 med 2024 som frist for når kravene skal være oppfylt.

Flere krav og økt kompleksitet

Siden regjeringens krav ble innført i 2017 har finansierer som Forskningsrådet og Det europeiske forskningsrådet skjerpet sine krav til åpen publisering. Slik situasjonen er nå, møter forskere et lappeteppe av ulike krav, forventninger og praksiser, fra myndigheter, institusjoner og finansierer som må navigeres for å få publisert sin forskning. Dette har ført til økt kompleksitet i vitenskapelig publisering som rammer forskerne især, og den faglige virksomheten ved universitetene generelt.

UiB ser regjeringens krav om åpen tilgang i sammenheng med Plan S. Da Plan S ble innført stilte UiB spørsmål ved realismen i planen med hensyn til tempo, måloppnåelse, realismen i å oppnå en mer bærekraftig økonomi, og i å bryte forlagenes monopolsituasjon. Nå kan vi dessverre konstatere at vår bekymring og skepsis ikke var grunnløs.

Det kan tenkes at dersom man kommer i en posisjon i tråd med rapportens målbeskrivelse, hvor de store forlagenes monopolposisjon er utfordret til fordel for forskerdrevne tidsskrift av høy kvalitet, vil vi også ha fått bukt med det økte administrative merarbeidet som har oppstått de seneste årene for både forskere og på institusjonsnivå. Det er imidlertid svært sannsynlig at det skapes ytterligere merarbeid og enda mer økt kompleksitet dersom vitenskapelige fagmiljø da måtte ta over større deler av driften av tidsskriftene. Det er heller ikke gitt at lokale, ferske og mer forskerinitierte tidsskrift nasjonalt, vil evne å nå et høyt internasjonalt nivå slik at de blir virkelig attraktive for et internasjonalt forskersamfunn. Det er store forskjeller fagmiljøene imellom, noe som bør bety at utvikling i vitenskapelig publisering må sees på som flere parallelle prosesser som kan ha både forskjellig tempo og endemål.

Trusler mot forskningskvalitet

Viktigst for UiB i spørsmålet om vitenskapelig publisering, er forskningskvalitet og forskeres karriereutvikling. Rapporten vektlegger også faglig kvalitet, men dens anbefalinger rettet til forskere, er formulert noe uklart. Dersom det skulle oppstå konflikt mellom åpen tilgang på den ene siden og forskningskvalitet på den andre, mener UiB at forskningskvalitet må prioriteres. Den enkelte forskers karriereutvikling og forskning kan ikke settes i spill i forsøk på å rette opp i mangler og defekter i det internasjonale publiseringssystemet og av Norges tilslutning til Plan S.

Rapporten problematiserer utviklingstrekk i forlagsstyrt åpen tilgang som truer faglig kvalitet. Dette er grundig dokumentert i [Gunnar Sivertsens rapport fra 2022](#), som rapporten vi nå kommenterer også viser til. Den underliggende mekanismen er at når publiseringsvolum står i direkte sammenheng med profitt, insentiveres forlag til å ofre seriøs redaksjonell praksis og fagfelleevaluering til fordel for rask publisering i stort volum. Denne mekanismen er særlig påfallende blant noen av de kommersielle forlagene som kun tilbyr gull åpen tilgang, altså hvor det er gratis å lese tidsskriftene, og hvor det koster dyrt å publisere. Noen slike forlag kan vise til en eksplosiv vekst i antall årlig publiserte artikler, og det har vært stilt spørsmål ved seriositeten i slik forlagspraksis.

Vi vil fremheve at truslene mot kvalitet i vitenskapelig publisering er ikke avgrenset til gull åpen tilgang, men gjelder mer generelt. Dette understreker betydningen av å bevare fagmiljøenes internasjonale egenart, solid fagfelleevaluering, og på institusjonelt nivå styrke forskningskvalitet uavhengig av hvilken økonomisk modell som til enhver tid dominerer publiseringslandskapet. Valg av tidsskrift handler om selve forskningen, og om å bli del av en stor forskningsdialog med internasjonale fagfeller innenfor sitt felt. UiB mener at det er en

avgjørende del av forskningsfriheten å fritt kunne velge hvilket tidsskrift man vil publisere i. Denne friheten bør ikke innskrenkes.

Tid til forskning

Rapporten peker på diamant åpen tilgang, altså tidsskrift drevet av fagmiljø uten hverken abonnementskostnader for lesere eller publiseringsavgifter for forfattere, som løsningen på hvordan oppnå åpen tilgang og høy forskningskvalitet i vitenskapelig publisering. Hvordan økonomi og infrastruktur kan flyttes og skaleres fra dagens blandingsmodell hvor forlagslandskapet består av både kommersielle og akademiske aktører, til mer diamant åpen tilgang, er i liten grad behandlet i rapporten, og fremstår derfor lite realistisk om man ønsker å bevare høy internasjonal kvalitet. En utvikling i retning av mer diamant åpen tilgang kan føre til at forskere får mer administrativt arbeid knyttet til utgivelser og publiseringsprosessen, og mindre tid til forskning. De praktiske konsekvensene av å binde opp det som kunne vært forskningstid i enda mer forlegger- og redaksjonsarbeid fortjener grundigere refleksjon og kostnadsberegninger før man forplikter seg til en strategi for vitenskapelig publisering i denne retningen. En slik refleksjon bør også innbefatte konsekvenser for den internasjonale kvaliteten.

Kommentarer til noen av anbefalingene

I tematikken rapporten behandler er det viktigste for UiB forskningskvalitet, forskeres karriereutvikling og institusjonell autonomi. UiB vil i dette avsnittet kommentere et utvalg av rapportens anbefalinger.

- **Rapporten anbefaler myndighetene at kanalregisteret videreutvikles, som i tillegg til å sikre evaluering av tidsskrifter, bør integreres med relevant internasjonal infrastruktur, samt synliggjør relevante og gode diamanttidsskrifter. I tillegg foreslår den, som et tiltak for å påvirke markedet for publisering (s. 47), å etablere et internasjonalt register etter norsk modell, men utvidet med flere kvalitetsfiltre.**

UiB mener at kanalregisteret har en viktig funksjon som kvalitetsmarkør for tidsskrift. Kanalregisteret er godt forankret i forskersamfunnet, og UiB mener at driften av Kanalregisteret må sikres, herunder også kritisk evaluering av tidsskrifter gjennom publiseringsindikatoren. UiB mener at dersom kanalregisteret utvikles i internasjonal retning, må dette gjøres på en slik måte at det ikke går på bekostning av den funksjonen kanalregisteret har for det norske forskersamfunnet i dag. Dersom norske ressurser skal legges inn i en internasjonal infrastruktur, bør prosjektet først samordnes med flere av våre nordiske naboland.

- **Rapporten anbefaler myndigheter å utrede muligheten for en nasjonal rettighetsstrategi i tråd med internasjonal utvikling på feltet.**

UiB vedtok institusjonell rettighetspolitikk for åpen tilgjengeliggjøring av vitenskapelige artikler i 2022. Hensikten for UiB var å ta institusjonelt ansvar for å styrke forskernes muligheter til å publisere i de beste tidsskriftene uavhengig av om de tilbyr åpen publisering eller om forskerne må forholde seg til finansiørkrav om umiddelbar åpen tilgang. Den institusjonelle autonomien universitet og høyskoler har i Norge tilsier at de skal ta et selvstendig ansvar for sine vitenskapelig ansatte slik at de får de beste forutsetninger og muligheter til å forske og til å publisere sine artikler i de beste tidsskriftene. Det er vanskelig å foregripe implikasjonene av en slik prosess på nasjonalt nivå, både med tanke på institusjonenes autonomi og forskernes rettigheter. UiB mener at en slik eventuell utredning må skje i tett dialog med

institusjonene for å ivareta den institusjonelle autonomien og ikke minst de vitenskapelig ansattes rettigheter.

- **Rapporten anbefaler forskningsutførende institusjoner å vurdere forskere og forskerkarrierer i tråd med NOR-CAM og ARRA, at forskningsfinansiører skal vurdere kvalitet og innhold i søknader i tråd med NOR-CAM og ARRA, samt at forskningsfinansiører skal stimulere til mer forskning om effektene av endringer i vurderingssystemet.**

UiB har et sterkt fokus på forskernes karriereutvikling, og mener at evaluering av forskere og forskerkarrierer handler om mer enn vitenskapelig publisering.

Problemstillingene bør derfor sees på i en større sammenheng. Vi vil understreke institusjonenes autonomi, også i arbeidet med karriereutvikling og rekruttering.

Samtidig som det er riktig å trekke inn flere kriterier i forskningsevaluering, er det også vesentlig å legge tung vekt på vitenskapelig kvalitet.

- **Rapporten anbefaler forskningsutførende institusjoner enten å videreføre Publisér og les-avtaler eller å inngå institusjonelle avtaler med forlag om gull åpen tilgang.**

Rapporten argumenterer for at forskningsutførende institusjoner skal videreføre Publisér og les-avtaler, hvor man kombinerer lesetilgang til og åpen publisering i abonnementstidsskrift i en og samme avtale, med at slike avtaler blir stadig mer utbredt internasjonalt. Man ønsker at universitetene skal inngå slike avtaler, for å påvirke og endre internasjonal publisering, og slik bruke og innlemme våre vitenskapelig ansatte som redskap for en internasjonal påvirkningskampanje, men rapportens begrunnelse for at norske universiteter skal fortsette å slutte seg til Publisér og les-avtaler er ikke overbevisende. Alternativt til dette anbefaler rapporten at institusjonene inngår avtaler med forlag om gull åpen tilgang. Ved å fremme hybridpublisering i Publisér og les-avtaler og gull åpen publisering med publiseringsavgifter på bekostning av publisering i abonnementstidsskrift med åpen tilgang gjennom vitenarkiv, risikerer man å bremse utviklingen av mer bærekraftige publiseringsmodeller. Det viktigste er at forskerne får publisert sine vitenskapelige artikler i de beste tidsskriftene uten unødvendig administrativt merarbeid. UiB mener at det må være opp til hver enkelt institusjon hvilke avtaler som inngås med hvilke forlag.

- **Rapporten anbefaler forskere å velge tidsskrift og publiseringskanaler av høy kvalitet som sikrer umiddelbar og åpen tilgang til alle forskningsresultater.**

UiB mener at forskere må ha frihet til å selv velge de til enhver tid beste tidsskriftene å publisere sin forskning i. I valget mellom et tidsskrift av høyere kvalitet med lukket publisering og et tidsskrift av lavere kvalitet med åpen publisering, alt annet likt, må forskere ha anledning til å prioritere forskningskvalitet. Dette har særlig betydning for yngre forskeres karriereutvikling. Når artikler publiseres i tidsskrift uten åpen tilgang, kan umiddelbar åpen tilgang ivaretas gjennom tilgjengeliggjøring i vitenarkiv under institusjonelle rettighetspolitikker.

- **Rapporten anbefaler forskningsfinansierer å bidra til å finansiere kostnader til åpen publisering og relevant infrastruktur.**

UiB støtter denne anbefalingen. Det har vært store endringer i økonomien knyttet til åpen publisering internasjonalt de siste årene. Her hjemme har norske myndigheter og Forskningsrådet har vært drivende krefter i denne utviklingen, blant annet ved innføringen av Plan S. UiB mener det bør utredes om Forskningsrådets bidrag til å finansiere kostnader til åpen publisering bør justeres for å gjenspeile dette.

- **Rapporten anbefaler myndigheter å bidra til at all offentlig finansiert forskning skal publiseres åpent.**

UiB støtter denne anbefalingen. UiB ønsker at departementet utreder kostnadene for institusjonene knyttet til åpen vitenskap, og kompenserer for dette. Når det gjelder felles infrastruktur (f.eks. Nasjonalt vitenarkiv), bør den finansieres av myndighetene.

- **Rapporten anbefaler myndighetene å videreføre støtteordningen for norskspråklige tidsskrifter i humaniora og samfunnsfag (NÅHST), samt å vurdere å utvide med tilsvarende ordning for flere fagområder og bidra til internasjonale tidsskrift av høy kvalitet med forankring i Norge kan finne hensiktsmessige modeller for å publisere åpent.**

UiB støtter denne anbefalingen.

Vennlig hilsen

Margareth Hagen
rektor

Tore Tungodden
universitetsdirektør

Dokumentet er elektronisk godkjent og har derfor ingen håndskrevne signaturer.

Kopi
Lars Wenaas, Sikt